

Tunnustus ja ihmisarvo

JAAKKO SYRÉN

Äärioikeistolle ominainen piirre on universaalien ihmisarvojen kiistäminen. Kuten Euroopassa laajemmin, myös Suomen poliittisessa kentässä on nähty populistisen oikeiston nousu. Perussuomalaiset olivat vuoden 2023 eduskuntavaaleissa Suomen toiseksi suurin puolue. Perussuomalaisten ja ulkoasiainvaliokunnan edellinen puheenjohtaja, nykyinen eduskunnan puhemies Jussi Halla-aho on *Scripta*-blogissaan kirjoittanut *Ihmisarvosta*. Halla-ahon (2005) mukaan ”Ainoa mitattava ja siten kiistatta olemassaoleva ihmisarvo on yksilön instrumentaalinen arvo. Yksilöt voidaan perustellusti asettaa arvohierarkiaan sen mukaan, miten paljon heidän kykyjensä tai osaamisensa poistaminen yhteisön käytöstä heikentäisi yhteisöä.” Instrumentaalisen arvon ulkopuolisen, yhtäläisen ihmisarvon Halla-aho rinnastaa menneiden aikojen väärinkäsityksiin ja uskonnollisiin aksioomiin.

Halla-ahon kritiikki muistuttaa valistuksen uskontokritiikkiä, jota G. W. F. Hegel (1770–1831) aikanaan kritisoi.¹ Valistuksen ”puhdas äly” (saks. *reiner Einsicht*) päättyy omahyväisyydessään pyyhkimään pois uskovan objektiivisen moraalin ja siirtyä hyödyn periaatteeseen (GW9, 266, 310/PS §486, §572).

---

¹ On tosin huomautettava, että Hegelin kuvaus valistuksesta on kari-
katyyri.

Puhdas äly jää kuitenkin riippuvaiseksi uskosta oman kriittisen positionsa mahdollistajana. Se ei tunnista itseään kritisoimansa kohteessa (GW9, 296/PS §548) ja näin ollen väärinymmärtää itsensä (GW9, 411/PS §771). Uskonnon hylkäämisen sijaan Hegel ehdottaa valistuksen integroimista osaksi uskonnollista itseymmärrystä. Valistus tulisi ymmärtää kehitysvaiheena, joka aloittaa uskonnon kuvaaman totuuden käsitteellistämisen (GW9, 310/PS §572).

Hegelin uskonnonfilosofiaa ja siihen liittyvää metafysiikkaa on joskus pidetty epäkriittisenä. Hegelin filosofian nykyaikaistamiseksi hänestä on tehty niin kutsuttua ”ei-metafyysistä” luentaa. Heikki Ikäheimo kutsuu teoksessaan *Recognition and the Human Life-Form: Beyond Identity and Difference* (2022) tätä tulkintasuuntausta deontologiseksi uushegeliläisyydeksi. Ikäheimo jakaa yhteisen lähtökohdan deontologisen uushegeliläisyyden kanssa, mutta esittää sitä kohtaan myös kritiikkiä. Ikäheimon tunnustusteorian kannalta uushegeliläisyyden normatiivisuutta painottava tapa lähestyä ihmisarvoa ei ole täysin riittävä. Ikäheimon lisävaatimus uushegeliläisyydelle on normatiivisuuden ulkopuolinen pyyteetön (engl. *unconditional*) tunnustuksen muoto. Lisäksi uushegeliläisyys sivuuttaa Hegelin aristoteelisen olemusajattelun, joka toimii Ikäheimolle historian ylittävänä eettisenä mittapuuna. Ikäheimon esittämä kritiikki herättää lukijassa kysymyksen siitä, missä määrin hän osallistuu niin kutsuttuun ”revisoituun” (engl. *revised*) Hegelin luentaan, jossa metafysiikka pyritään uudelleenarvioimaan ja tunnustamaan hänen filosofiansa olemuksellisenä osana.

Tässä artikkelissa tarkastelen Ikäheimon tunnustusteorian vastausmahdollisuuksia ihmisarvon kiistävään kantaan. Tapausesimerkkinä ihmisarvon kiistävästä kannasta toimii Jussi Halla-ahon (2005) blogiteksti *Ihmisarvosta*. Halla-ahon esittämä näkemys ei ole filosofisesti kovin kiinnostava, mutta pidän tärkeänä artikuloida siihen vastaus sen poliittisen menestyksen vuoksi. Aluksi tarkastelen deontologisen uushegeliläisyyden mahdollisuuksia vastata ihmisarvon kysymykseen. Tämän jälkeen kommentoin Ikäheimon esittämää pyyteettömän tunnust-

tuksen lisävaatimusta uushegeliläisyydelle. Esitän, että Ikäheimon ihmisarvon puolustuksessa on Hegelin uskonnonfilosofian kanssa yhteensopivia elementtejä ja ettei Halla-ahon näkemys ihmisarvosta uskonnollisena aksioomana ole tässä suhteessa täysin väärä. Osoitan kuitenkin, että hegeliläisestä näkökulmasta Halla-ahon käsitys järjestä ja uskonnosta on historiaton ja itseymmärrykseltään puutteellinen.²

---

² Ikäheimon teoksesta löytyy ihmisarvon puolesta myös egoismin vaaraan rakentuva argumentti. Sen mukaan toisten tunnustaminen edistää tunnustajan omia egoistisia päämääriä. Jaan tämän argumentin kolmeen alakategoriaan. Ensimmäisenä 1) on ajatus ”kaikkein tunnustetuimpien selviytymisestä” (Ikäheimo 2022, 220). Jos hyväksytään näkemys siitä, että tunnustetuksi tuleminen parantaa ihmisen kykyä olla toiminnallinen osa yhteisöä ja toimia yhteisönsä eduksi, voidaan väittää, että on yhteisön jäsenten etu antaa toisilleen tunnustusta. Tämän ajatuksen mukaan pyyteetön tunnustus voisi olla hyödyllinen evolutiivinen piirre, joka helpottaa ihmisyhteisöjä uusintamaan itseään. Egoistisen argumentin toisena alaosana 2) on ajatus koskien tunnustajan vapautta. Vapauden toteutuminen ihmistenvälisissä suhteissa vaatii toisten tunnustamista, ja vain toiset tunnustamalla voi tunnustaja itse ymmärtää itsensä persoonana toisten persoonien joukossa (mt., 228; ks. myös Roman-Lagerspetz 2020, 69.). Mutkat suoristaen: jos toimija tahtoo olla vapaa, hänen kannattaa tunnustaa toisien ihmisarvo. Kolmas 3) omaa etua koskeva argumentti liittyy yhteiskunnan funktionaalisuuteen. ”[M]otivaatio kontribuoida yhteiseen hyvään jopa silloin kun se ei näytä tarjoavan ilmeistä henkilökohtaista etua, on edullista [...] yhteiskunnan objektiivisen toiminnan kannalta” (Ikäheimo 2022, 234). Tämän näkemyksen mukaan solidarisuus ja moraalinen mielikuvitus voivat estää konflikteja ja edistää yhteisöjen toimintaa sekä kansallisella että globaalilla tasolla. Omaan etuun vetoaminen voisikin olla hyvä strategia ihmisarvon hylkäävän radikaalioikeiston vastustamisessa. Adornon (2020, 28) mukaan se on jopa ainoa lupaava vastarinnan keino. Kuitenkin, vaikka egoismin perustuva argumentti pystyy torjumaan joitain vastaväitteitä, se sisältää myös ilmeisen riskin. Tunnustuksen perusteleminen hyödyllä laskee ihmisarvon välineelliseksi arvoksi. Vaikka ihmisarvolla on myös instrumentaalista arvoa, sitä ei voi pitää pelkästään välineellisenä ar-

Deontologinen uushegeliläisyys

Perinteisesi Hegeliä on tulkittu esikriittisenä dogmaattisena metafysiikkona (Redding 2020). Metafysiikkaa painottavassa Hegel-luennassa absoluuttinen henki merkitsee tuonpuoleista Jumalaa, joka on omalla toimijuudellaan luonut maailman ja määrännyt historian kulun. Perinteisessä tulkinnassa kaikella olevalla on tarkoitus ja kaikki ilmaisee rationaalista välttämättömyyttä, jolla platonisen idean tavoin on ontologinen ensisijaisuus (Taylor 1975, 110). Hegelin metafysiiseen tulkintaan päätyneet ajattelijat eivät kuitenkaan itse välttämättä sitoudu näihin Hegelille luettuihin näkemyksiin. Erityisesti niin kutsuttujen *Vormärz*-filosofien (kuten Feuerbach ja Marx) parissa Hegelin ajateltiin edustavan todellisuudesta irtaantunutta idealismia. Esikriittisen metafysiikan maineen vuoksi Hegeliä on pidetty ytimeltään vanhentuneena ajattelijana, jolta tosin voi saada virikkeitä muihin filosofian osa-alueisiin, kuten poliittiseen filosofiaan (Pippin 1989, 5).

Hegelin filosofiaa on uudelleenarvioitu 1950-luvulta lähtien (ks. esim. Findlay 1958; Hartmann 1972) ja perinteinen metafyyminen Hegel-tulkinta on saanut kilpailijan ei-metafyymiseksi tai

---

vona. Ihmisarvon perusteleminen pelkällä hyödyllä on todellisuudessa jo ihmisarvon hylkäämistä. Ihmisarvo latistuu hypoteettiseksi imperatiiviksi, jonka toteutumista säätelevät sitä alistavat päämäärät. Kuka siis saa asettaa ne päämäärät, joihin suhteessa hyödyllisyys määrittyy? Riskinä on, että valtaan päässyt taho määrittelee ihmisarvon hyödyttömäksi. Lisäongelma on se, että egoistinen argumentti toimii vain sikäli, kun äänestäjät ylipäätään enää välittävät omasta edustaan (ks. Arendt 1994, 307). Näiden ongelmien ohella ihmisarvon välineellistäminen voi olla itsensä kumoavaa. Jos kaikkien yksilöiden arvo on instrumentaalinen, niin mistä ”yhteisön” arvo sitten nousee? Onko se ”mitattavaa ja siten kiistatta olemassaolevaa”? Jos taas ”yhteisön” arvokin on vain instrumentaalista, ollaan Aristoteleen ongelmassa: miten kaikki arvot voivat olla instrumentaalisia, eli arvoja vain suhteessa johonkin muuhun? (Tästä huomiosta kiitän anonyymiä vertaisarvioijaa.) Näiden syiden vuoksi en pidä egoistista argumenttia vakuuttavana ihmisarvon puolustuksena, enkä käsittele sitä varsinaisessa tekstissä.

deontologiseksi uushegeliläisyydeksi kutsutusta koulukunnasta.³ Deontologisen uushegeliläisyyden tunnetuimmat teoreetikot Robert Pippin, Terry Pinkard ja Robert Brandom ovat yhdysvaltalaisia pragmatisteja, jotka ottavat vaikutteita filosofian karkean yleisjaon analyttiselta puolelta, vaikka Hegel on tavallisesti tullut vahvasti torjutuksi juuri analyttisen filosofian piirissä. Ei-metafyysinen luenta ymmärtää Hegelin aidosti Kantin jälkeisenä filosofina. Näin ollen Hegeliä tulkittaessa ei tarvitse viitata transsendentteihin olentoihin, normeihin tai kategorioihin (Lumsden 2008). Ei-metafyysisessä luennassa tarkoitus on lukea ja ymmärtää Hegelin filosofia uudelleen kyseenalaistamalla kuvaukset, joissa häntä luonnehditaan mystikoksi tai romanttiseksi metafysikoksi (Pippin 1989, 3–6).

Hegelin henki (saks. *Geist*) ei uushegeliläisten mukaan tarkoita mitään kosmista jumaluutta vaan ihmisen käsitteellisesti strukturoitunutta itesuhdetta (Kivelä 2022). Diskursiivisina toimijoina henkisten olentojen itsetietoisuus on välttämättä sidoksissa normatiivisuuteen. Siinä missä esimodernissa metafysiikassa normien ajateltiin yksinkertaisesti olevan faktoja (Brandom 2019, 479), on modernin subjektin luonteenomainen piirre ymmärtää itsensä normien valtuuttajana (mt., 488). Ei-metafyysisen Hegel-luennan ydintarkoituksena on kuvata moderni itseymmärrys, joka mahdollistaisi subjektin identifioitumisen normien itseään muokkaavan luonteen kanssa (Lumsden 2008).

Robert Brandomin (2019, 492) mukaan moderni toimija ymmärtää itsensä normatiivisten sitoumustensa valtuuttajana. Se, että valtuuttava asenne on normien sitovuuden välttämätön ehto, ei kuitenkaan tarkoita, että normien perusta olisi ne valtuuttavassa asenteessa (mt., 500). Brandom (mt., 6, 75–80, 88–94, 97–98, 300–301, 349, 440, 660) kuvailee rationaalisen normatiivisen standardin paljastumista ja rakentumista epäonnistumisen kokemuksessa. Epäonnistumisen kokemus on normatiivisen

---

³ Ei-metafyysistä koulukuntaa on kutsuttu myös naturalisoiduksi, deflationaariseksi ja normalisoiduksi Hegel-luennaksi, sekä ”kevyeksi Hegeliksi” (engl. *Hegel Lite*) (Desmond 2005, 153; Lumsden 2008; Žižek 2016, 126; Kivelä 2022).

standardin kehittymisen liikkeelle laittava mekanismi. Se käynnistää tietoisuuden normatiivisen standardin itsekorjaavan prosessin, jonka päämääränä on totuus. Normit voivat siis olla enemmän tai vähemmän rationaalisesti oikeutettavissa, ja juuri epäonnistumisen kokemus paljastaa normien vajavuuden. Jotta epäonnistumisen kokemus voisi ylipäättään olla mahdollinen, on tietoisuudella jo oltava jonkinlainen standardi, jonka nojalla epäonnistuminen ilmenee. Normatiiviset sitoumukset tulevatkin kuin varkain. Tämä käy ilmi mainiosta nihilismin vastaisesta argumentista: kaiken normatiivisuuden kieltävän position artikuloiminen näyttää noudattavan rationaalisen diskursiivisuuden normeja (mt., 512–513).⁴

Hegel kuvaa normatiivisuuden kehittymistä *Hengen fenomenologiassa* (*Phänomenologie des Geistes*, 1807) tietoisuuden hahmojen (saks. *Gestalt des Selbstbewußtseins*) kautta. Tietoisuuden hahmot ovat inhimillisiä elämänmuotoja (kuten uskonnollinen elämänmuoto) tai filosofisia positioita (kuten stoalaisuus tai skeptisismi), jotka koostuvat normatiivisista sitoumuksista. Kukin tietoisuuden hahmo valtuuttaa toimintaa vastaamalla kysymykseen toiminnan oikeuttavista perusteista. Kysymys ei siis ole vain siitä, millä perusteilla toimintaa valtuutetaan, vaan erityisesti siitä, miksi juuri nämä perusteet valtuuttavat tietyn tietoisuuden hahmon toimintaa (Pinkard 1996, 6). Toimintaa valtuuttavat perusteet vaativat rationaalisen oikeutuksen. Jos tietoisuuden hahmo ei pysty sitä tarjoamaan, se voi ajautua vieraantumisen tilaan (mt., 333). Vieraantumisen kuroakseen sen on luotava edellisen elämänmuodon normatiiviset vajavaisuudet korjaava tietoisuuden hahmo (mt., 334).

Deontologisen uushegeliläisyyden näkökulmasta historiaa voisi ajatella kertomuksena epäonnistumisista, jotka mahdollistivat uudenlaisia normatiivisia sitoumuksia. Inhimillisen histo-

---

⁴ Arvojen pätevyyden kiistävän nihilistin toiminnan taustalla näyttää olevan arvolutautuneita motivaatioita. Position artikuloimisen taustalla voidaan esimerkiksi nähdä arvostelma, jonka mukaan on parempi tulla ymmärretyksi kuin väärinymmärretyksi.

rian aikana on kehittynyt tietoisuuden hahmo, joka pitää ihmisarvoa absoluuttisena, eli riippumattomana ja perustavana eettisenä lähtökohtana. Eettisenä standardina se on ihmiskunnan läpikäymän pitkän normatiivisuuden kehityshistorian tulosta. Näistä lähtökohdista ihmisarvon käsitettä tulisi ajatella ennemminkin saavutuksena kuin vanhentuneena väärinkäsityksenä. Ihmisarvoa kritisoivan ”järjen” heikkous onkin juuri oman rationaalisuutensa historiallisuuden vajavainen ymmärtäminen.

Ihmisarvon puolesta voidaan uushegeliläisyyttä soveltaen muotoilla naturalistinen argumentti ja normatiivinen vaatimus. Naturalistinen ontologinen argumentti rakentuu aristoteelisen teleologian varaan. Terry Pinkardin (2012, 24–25) mukaan terveyden ja sairauden käsitteet näyttävät vaativan taustalleen teleologiaa. Sairauden käsitteen mahdollisuus vaatii näkemystä eliön lajityypillisestä toiminnasta ja siitä, mikä on eliölle hyväksi ja pahaksi. Nämä näkemykset eivät kuitenkaan voi olla vain subjektiivisia mielipiteitä, vaan niitä on ajateltava luonnollisina tosiasioina. Sairauden käsitteen mielekkyys vaatii, että eliölle ominainen toiminta on todennettavasti estynyt.

Naturalistisen ontologisen väitteen mukaan ihmisarvo on antropologinen tosiasia. Ihmiset ovat sen kaltaisia luonnollisia olentoja, että jos heidän itsenäinen arvokkuutensa tunnustetaan, he ”kehittävät yksilön kukoistamiselle [vaadittavia] asianmukaisia psykologisia resursseja” (Ikäheimo 2022, 154).⁵ Tunnustaminen siis edistää inhimillisten toimijoiden luonnollisten päämäärien toteutumista. Tunnustuksen epääminen taas haittaa inhimillisen persoonuuden teleologian toteutumista. Tunnustusteoreettisen perinteen mukaisesti ihmisen *telos* on vapaus, jonka Ikäheimo laskee täysivaltaisen tai kukoistavan persoonuuden (engl. *full-fledged personhood*) kattokäsitteen alle. Naturalistinen ontologinen argumentti ihmisarvon puolesta siis olisi, että ihmisissä näyttäisi luonnostaan olevan jotakin, joka on tunnustuksen kohteena, ja tätä me tapaamme kutsua ihmisarvoksi.

Naturalistisen ontologisen argumentin päälle voidaan rakentaa lisäksi vielä normatiivinen vaatimus. Normatiivisen

---

⁵ Suomennokset ovat omiani.

vaatimuksen mukaan ihmisarvon luonnollisen olemassaolon hyväksymisen lisäksi on ihmisarvo vielä konkreettisesti tunnustettava toisissa ihmisissä. Tai kääntäen, ihmisarvon kiistämiseksi ei ole rationaalista oikeutusta. Ihmisarvon tunnustamisen vaade on osa historian saatossa kehittyneen rationaalisuuden normatiivisia sitoumuksia. Siinä, että ihmiseltä kielletään auktoriteetti niihin normeihin, joiden mukaan hän ja häneen vaikuttavat muut ihmiset elävät, on jotakin perustavanlaatuisesti väärää (mt., 102). Tässä vääryydessä on kyse ihmisen ulossulkemisesta inhimillisen elämänmuodon täysivaltaisesta jäsenyydestä (mt., 103). Ihmisarvon kiistäminen on ihmisten ja ryhmien ulossulkemista yhteisestä todellisuudesta.

Pyyteettömän tunnustuksen vaatimus

Anσιοistaan ja vaikutusvaltaisuudestaan huolimatta deontologinen uushegeliläisyys on herättänyt myös kriittisiä äänenpajinoja. Metafyysikan hylkäävän luennan katsotaan irtaantuvan historiallisesta Hegelistä (Johnston 2018, 72–73), jättävän normatiivisuuden emergenssin eksplikoimatta (Žižek 2015, 27) ja redusoivan subjektiivisuuden (Kivelä 2022). Ikäheimon (2022, 87) mukaan uushegeliläisyys on Hegelin luentana ja inhimillisen elämänmuodon kuvauksena yksipuolinen. Lisäksi Ikäheimo (mt., 89) pitää deontologisen luennan ongelmana olemusajattelun hylkäämistä. Ei-metafyysistä luentaa kohtaan esitetyn kritiikin myötä on pyritty muotoilemaan kolmas tulkintavaihtoehto, joka ottaa huomioon metafyysikan Hegelin ajattelussa, mutta ei taannu esikriittisen metafyysikan tasolle. Tällaista vaihtoehtoa on kutsuttu Hegelin metafyysikan revisoiduksi kannaksi (Redding 2020).⁶ Kritiikkinsä myötä Ikäheimon

---

⁶ Terry Pinkard väistää olemusajattelun hylkäämisen kritiikin ainakin osittain. Itse asiassa on epäselvää, missä määrin ei-metafyysinen tulkinta loppujen lopuksi on yhteensopimaton revisoidun luennan kanssa (Bubbio 2017, 5) sillä niin ei-metafyysinen kuin revisoitukin kanta kiistävät tulkinnat Hegelistä dogmaattisena metafyysikkona. Lisäksi on esitetty että, Hegelin metafyysikka saattaisi olla yhteensopiva jälkikantilaisen projektin kanssa (Redding 2020). Tätä vastoin

voi nähdä osallistuvan Hegelin filosofian uudelleenarvioimisen projektiin.

Deontologisen luennan merkittävä heikkous on Ikäheimon mukaan siinä, että sen keskittyminen normatiivisuuteen jättää tunnustuksen aksiologisen (pyyteetöntä rakkautta ja välittämistä koskevan) ulottuvuuden huomiotta (Ikäheimo 2020, 87). On riittämätöntä ajatella toisen ihmisen itsenäisen arvokkuuden tunnustamista historian saatossa muodostuneen normin noudattamisena. Toisen ihmisen itsenäisen arvokkuuden aito tunnustaminen on säännön noudattamisen sijaan pyyteetön asenne. Lisävaatimuksena deontologiselle luennalle Ikäheimo esittää pyyteetöntä, puhtaasti intersubjektiivista tunnustuksen (engl. *unconditional purely intersubjective recognition*) muotoa. Pyyteetön intersubjektiivinen tunnustus on Ikäheimon mukaan edellytys ihmisen olemuksen, persoonana olemisen, toteutumiselle (mt., 221). Kysymys kuuluu: mitä tämä pyyteetön, ei-normatiivisesti välittynyt, puhtaasti intersubjektiivinen tunnustus tarkalleen ottaen on?

Pyyteettömässä puhtaasti intersubjektiivisessa tunnustuksessa ihminen nähdään itsessään arvokkaana, ehdottomana yhteisten normien auktoriteettina sekä kiitollisuuden ansainneena yhteiseen hyvään osallistuvana toimijana. Pyyteettömän tunnustuksen myötä ihminen saavuttaa persoonaksi tekevän (engl. *person-making*) tunnustajan statuksen. (Mt., 221.) Kyse on rakkaudesta, kunnioituksesta ja kiitollisuudesta, jotka eivät ole normatiivisesti määrättyjä tunnustuksellisia asenteita. Näissä kolmessa muodossa (aksiologinen, normatiivinen ja kontributiivinen) psykologisen persoonan arvokkuus vaatii pyyteetöntä tunnustusta (mt., 225).

Pyyteettömän tunnustuksen vaatimuksen idea vaikuttaa osittain paradoksaaliselta. Kun ottaa huomioon, ettei rakkautta voi pakottaa, kiristää tai lahjoa (mt., 102), tuntuu ristiriitaiselta, että sitä voi kuitenkin vaatia. Tilannetta mutkistaa ennestään se,

---

Slavoj Žižek (2016, 89–90) tosin on puolustanut Hegelin ”hulluutta” ja hänen metafyyssisten väitteidensä shokeeraavuutta.

että tunnustajan on vastattava vaatimukseen, vaikkei vaatimuksen luonne ole velvoittava. Pyyteettömän tunnustuksen puute voi olla peruste moraalille moitteille (mt., 227–228), mutta tätä puutetta ei kuitenkaan ”voida suoraan kritisoida vetoamalla normeihin, olivat ne sitten sosiaalisia tai institutionaalisia” (mt., 102). Pyyteetön tunnustus on Ikäheimolle ennemminkin ”moraalinen tai eettinen vaatimus, tai kaikkia normeja perustavanlaatuisempi pyyntö, jotakin joka liikuttaa meitä ’läpi luonnon ja järjen’” (mt., 225). Pyyteettömän tunnustuksen vaade on ”proto-normatiivinen”. Vastaaminen tähän odotukseen ”transformoi ja kultivoi tunnustuksen subjektin psykologista rakennetta.” (Mt., 103.)

Mielenkiintoisen jännitteen Ikäheimon teorialle luo se, että se asettaa normatiivisuuden ytimeen jonkin normatiivisuudelle ulkopuolisen. Pyyteettömän tunnustuksen vaatimus hyppää tietoisuuden normatiivisen kehityshistorian ulkopuolelle. Historian saatossa kehittyneiden normien sijaan Ikäheimon painottama pyyteetön tunnustus on jonkinlainen yleisinhimillinen, toisen itsen kaltaisena kohtaava asenne, joka mahdollistaa ihmisen olemuksen, vapaan ja kukoistavan persoonuuden toteutumisen. Tällaisena pyyteetön tunnustus muodostaa Ikäheimolle teoksen tavoitteena olleen aikaan ja paikkaan sitomattoman universaalin inhimillisten elämänmuotojen eettisen arvioinnin kriteerin (mt., 225, 231). “[I]nstituutioita tai institutionaalisoituneita yhteiskuntaa organisoivia normeja voidaan arvioida eettiseltä näkökannalta kysymällä, missä määrin niitä voidaan paikkansapitävästi pitää aidon pyyteettömän intersubjektivisen tunnustuksen ilmaisuina yhteiskunnan jäsenten välillä” (mt., 232).

Historismin ja relativismin umpikujat välttääkseen Ikäheimo vetoaa normatiivisen perinteen ylittävään eettiseen mitapuuhun, jonka nojalla inhimillisen elämänmuodon normeja voidaan arvioida. Kuitenkin eettisenä standardina toimiva normatiivisuuden ulkopuolinen pyyteetön tunnustuksen muoto jää proto-normatiivisuuksineen vielä hieman mystiseksi. Itse asiassa Ikäheimon ajattelu näyttäisi tulevan aika lähelle Hegelin uskonnonfilosofiaa, jossa uskoviin tunnustuksellinen yhteisö

toimii normatiivisuuden valtuuttavana tahona.⁷ Yhteisön eettisenä saavutuksena on tietoisuus absoluuttisesta hengestä: ”usko hengen todistukseen *varmuutena* objektiivisesta totuudesta.” (GW20/Hegel 1971, §555.) Varmuudesta huolimatta uskovien yhteisö ei onnistu täysin käsitteellistämään totuutta, vaan ajattelee sitä mielikuvien (saks. *Vorstellung*) kautta (ks. GW9, 420/PS §787). Samoin ”läpi luonnon ja järjen” liikuttava pyyteettömän tunnustuksen vaatimus (Ikäheimo 2022, 225) jää vielä vaille täydellistä käsitteellistämistä. Lukija jää miettimään, min-käläisen metafysiikan Ikäheimon olemusajattelu tarkalleen ottaen vaatii.⁸

Toisen kysymysryppään nostattaa Ikäheimon ajattelun sovellettavuus politiikan konkreettiseen todellisuuteen. Ikäheimon (mt., 231) mukaan inhimillisten elämänmuotojen eettisen ideaalin toteutumista voidaan arvioida kysymällä, missä määrin yhteiselo säätelevät normit sisältävä, edistävät ja sopivat yhteen tunnustuksen eri ulottuvuuksien kanssa. Yhteiskunnallisen elämän käytännön apuvälineeksi Ikäheimo tarjoaa moraalista mielikuvitusta, joka vähentää rikkomuksia, edistää solidaarisuutta ja johtaa yhteiskunnan parempaan toimivuuteen. Moraalisen mielikuvituksen avulla pyyteettömän tunnustamisen käytännöllinen merkitys voidaan ulottaa niihinkin, joita tunnustaja itse ei henkilökohtaisesti tunne. Tällä tavoin ihmisryhmät voivat nähdä itsensä ja toisensa osana kaikki ihmiset sisällyttävää inhimillistä elämänmuotoa. (Mt., 233–235.)

Kysymys kuuluu, kuinka inhimillisten elämänmuotojen eettisen ideaalin toteutumiseen päästään konkreettisella poliittisella tasolla. Kuinka poliittiset toimijat saadaan käyttämään

---

⁷ Tämä sopisi yhteen Hegelin revisoimisen kannalta, sillä ei-metafyysinen luenta tapaa sivuuttaa myös Hegelin uskonnonfilosofian (ks. esim. Brandom 2019, 1).

⁸ Toinen lisäansio Ikäheimon teokselle olisi metafysiikan tarkentamisen lisäksi vielä yksityiskohtaisemmin eksplikoida subjektin rakennetta muovaavaan aksiologisen tunnustuksen muodon eettisiä merkityksiä. Tämän Ikäheimo tosin lupaillee tekevänsä tulevaisuudessa (Ikäheimo 2022, 181 n121).

moraalista mielikuvitusta? Entä mitä Ikäheimo sanoisi ihmisistä, jotka tuhoavat yhteistä inhimillistä elämänmuotoa? Konkreettiset toimintaohjeet jäävät vielä hieman abstraktille tasolle. Silti tunnustuksen pyyteetön ulottuvuus olisi erittäin tervetullut kriteeri esimerkiksi lainsäädännön arvioimiseksi, varsinkin kun ottaa huomioon vaikkapa Perussuomalaisten puheenjohtajan, valtiovarainministeri Riikka Purran rasistiset vihapuheet (ks. Jantunen 2023) sekä kommentit empatian ja politiikan yhteensopimattomuudesta (ks. Vasantola 2023).

Vastaus Halla-aholle

Ihmisarvon käsitteestä luopuminen on erittäin huolestuttava poliittinen ratkaisu. Globaalien kriisien kuten ekokatastrofin edessä ihmisarvon kiistäminen on psykologista valmistautumista väkivaltaan (Ikäheimo 2022, 235).⁹ Yllä käydyn keskustelun perusteella ihmisarvon kiistäväälle kannalle voidaan muotoilla kolme filosofisen tason vasta-argumenttia: normatiivinen, naturalistinen ja uskonnollinen. Luokittelen Ikäheimon pyyteettömän tunnustuksen vaatimuksen uskonnolliseksi, sillä tulkitseen sen yhteensopivaksi Hegelin uskonnonfilosofian kanssa. Argumentit eivät ole toisiaan poissulkevia, vaan esimerkiksi uskonnollinen argumentti voi sisältää myös normatiivisen ja naturalistisen argumentin tai niiden osia.

Vastaus Halla-Ahon ihmisarvon mitätöintiin olisi siis deontologisen uushegeliläisyyden, Ikäheimon tunnustusteorian ja Hegelin uskonnonfilosofian kautta ajateltuna seuraavanlainen. Deontologisen uushegeliläisyyden näkökulmasta ihmisarvon tunnustamisen vaatimus on osa normatiivisuutta, joka on muotoutunut historiallisen kehityksen tuloksena. Normatiivisen vaatimuksen taustalla on naturalistinen ontologinen argumentti, jonka mukaan ihmisarvo on antropologinen tosiasia. Ikäheimo puolestaan ajattelee, että pyyteetön tunnustuksen muoto on ihmisen olemuksen toteutumisen välttämätön ehto ja

---

⁹ Ilmastonmuutoksesta ja äärioikeistosta ks. Forchtner 2020; Moore & Roberts 2022.

ihmisarvon toteutuminen inhimillisten elämänmuotojen eettinen ideaali.

Halla-ahon (2005) mukaan ihmisarvo ei voi olla taivaasta tuleva ominaisuus. Tässä mielessä Halla-ahon valistushenkinen kritiikki on oikeassa: moraalien perusta ei ole tuonpuoleisessa. On kuitenkin virheellistä tällä perusteella kiistää normatiivisten käsitteiden viittaavan johonkin todelliseen. Halla-aho näyttääkin huomaamattaan ja uskontokriittisyydestään huolimatta yhä jakavan samat lähtöoletukset taikauskon (saks. *Aberglaube*) kanssa. Valistunut järki etsii vastauksia moraalisiin kysymyksiin taivasten valtakunnasta, ja kun se ei niitä löydä, se julistaa niiden olevan taikauskoa. Hegelin (GW9, 306/PS §565) mukaan tällainen valistus ei ole kovin valistunut itsestään.¹⁰ Se ei huomaa yhä jakavansa taikauskon perusoletusta: jos tuonpuoleista Jumalaa ei ole, myös moraalien pohja katoaa. Tällaisena valistus on samaa tietoisuuden hahmoa kuin taikausko (GW9, 293/PS §541).¹¹

Tuonpuoleisen sijaan katse tulisi kiinnittää siihen historialliseen kehitysprosessiin, jonka kautta nykyiset normatiiviset sitoumuksemme ovat muotoutuneet. Juuri tässä valistus epäonnistuu. Valistus torjuu taikauskon naurettavana hölynpölynä eikä huomaa oman positionsa velkaa sille historialle ja traditiolle, josta se on syntynyt. Valistunut järki ei ymmärrä omaa kriittisyyttään historiallisesti ja sosiaalisesti kehittyneenä rationaalisuuden muotona (Pinkard 1996, 176). Se ajattelee, että rationaalisuudessa on kyse yksilöllisen ominaisuuden ilmaisemisesta tai osallistumisesta johonkin transsendenttiin, ajattomaan ja persoonattomaan standardiin (mt., 124). Näin se unohtaa ”ihmissuhteet, instituutiot ja historialliset traditiot, jotka vaalivat, rajoittavat ja haastavat sitä.” (Comay 2011, 96). Tässä mielessä Halla-aho tekee rationaalisuudelle saman kuin kreationismi

¹⁰ Saksaksi: ”Die Aufklärung selbst aber, [...] ist eben so wenig über sich selbst aufgeklärt.”

¹¹ Selittäisikö tämä osaltaan sitä, kuinka kristillisdemokraatit voivat tehdä niin mutkattomasti yhteistyötä ihmisarvon kiistävän äärioikeiston kanssa? Ovatko he pohjimmiltaan niin samaa?

biologialle: se riistää siltä historian (vrt. Foster et al. 2010, 33–34).

Kritisoidessaan taikauskon ristiriitaisuutta ja kehittymättömyyttä valistunut järki väärinymmärtää uskonnon sisällön. Uskonnon kohde on totuus. Toki uskonto on totuuden epätäydellistä tiedostamista, sillä se jää mielikuvien tasolle ja on tällaisena täynnä tiedostamattomia ristiriitoja. Hegel kuitenkin näkee uskonnessa kehityskelpoisuutta: valistus käynnistää Hegelin mukaan prosessin, jonka myötä uskonto voi käsitteellistää sisältönsä ja päästä eroon tiedostamattomista ristiriidoistaan (GW9, 310/PS §572). Lopputuloksena on tiede, jossa hengen itseymmärrys toteutuu (GW9, 428/PS §798).¹²

Absoluuttisen hengen täydellinen käsitteellistäminen lienee vielä saavuttamatta, mutta Hegelin filosofia mahdollistaa uskonnon ajattelemisen uudella tavalla. Uskonnolliset mielikuvat ovat väline, jolla tietoisuus havainnollistaa itselleen totuutta ennen kuin se pystyy käsitteellistämään sitä: ”Uskonnon sisältö ilmaisee ajallisesti aiemmin kuin tiede, mitä *henki on*, mutta ainoastaan tiede on hengen aitoa tietoa itsestään.” (GW9, 430/PS §802.)¹³ Näin ajateltuna ihmisarvo uskonnollisena aksioomana ei merkitse epäkriittisyyttä vaan toimijuutta konstituoivaa eettistä sitoumusta. Nähdäkseni juuri tällaista sitoumusta Ikäheimon universalistinen vaatimus tunnustuksen pyyteettömästä muodosta edustaa.

Halla-aho (2005) kirjoittaa, ettei ihmisarvosta luopumisesta ”seuraa vähempiarvoisten kaasuttaminen, ellei kaasuttamiselle ole muuta pätevää syytä”. Ongelmana kuitenkin on, ettei ihmisarvoa loukkaavalle toiminnalle löydy Halla-ahon katsomuksessa eettistä estettä. Toisaalta Ikäheimolle ihmisarvon vaatimus on vielä paljon vahvempi ja sisällöllisempi kuin pelkkä vahingoittamisen kieltö. Ihmisarvon tunnustaminen on Ikäheimolle välttämätön osa persoonaksi tekevän tunnustajan statuksen saavuttamista. Ihmisarvon pyyteetön tunnustaminen

¹² Aiheesta pidemmin, ks. Syrén 2024.

¹³ Käännös Ilmari Jauhiainen: www.academia.edu/115807390/Hengen_fenomenologian_raakasuoennos

mahdollistaa ihmisen olemuksen toteutumisen: vapaana ja kukoistavana persoonana olemisen. Tällaisena ihmisarvo on Ikäheimolle inhimillisten elämänmuotojen universaali eettinen ideaali. Ikäheimoa soveltaen Halla-aholle voidaan vastata, että ihmisarvon normatiivisuuden tunnustamisen lisäksi toisen ihmisen hyvinvoinnista tulisi vielä pyyteettömästi kantaa huolta. Herran ei tulisi ainoastaan tunnustaa renkiä tämän instrumentaalisen arvon vuoksi vaan lisäksi pyyteettömästi rakastaa häntä.

Jyväskylän yliopisto

Kirjallisuus

- Adorno, Theodor W. (2020). *Näkökulmia uuteen oikeistoradikalismiin* (suom. Sauli Havu). Tampere: Vastapaino. Alkuteos *Aspekte des neuen Rechtradikalismus. Ein Vortrag*, 1967.
- Arendt, Hannah (1994). *The Origins of Totalitarianism*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Brandt, Robert (2019). *Spirit of Trust. A Reading of Hegel's Phenomenology*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bubbio, Paolo Diego (2017). *God and the Self in Hegel. Beyond Subjectivism*. New York: Suny Press.
- Comay, Rebecca (2011). *Mourning Sickness. Hegel and the French Revolution*. Stanford: Stanford University Press.
- Desmond, William (2005). "Religion and the Poverty of Philosophy". Teoksessa William Desmond, Ernst-Otto Onnasch ja Paul Cruysberghs (toim.), *Philosophy and Religion in German Idealism*. New York: Kluwer Academic Publishers.
- Findlay, John Niemeyer (1958). *Hegel: A Re-examination*. Lontoo: Allen & Unwin.
- Forchtner, Bernhard (toim.) (2020). *The Far Right and the Environment. Politics, Discourse and Communication*. Lontoo: Routledge.
- Foster, J. B., B. Clark ja R. York (2010). *The Ecological Rift: Capitalism's War on the Earth*. New York: Monthly Review Press.
- Halla-aho, Jussi (2005). "Ihmisarvosta", *Scripta, Kirjoituksia Uppoavasta Länneestä*, blogiteksti. www.halla-aho.com/scripta/ihmisarvosta.html

- Hartmann, Klaus (1972). "Hegel: A Non-metaphysical View". Teoksessa Alastair MacIntyre (toim.), *Hegel: A Collection of Critical Essays*. New York: Anchor Books.
- Hegel, G. W. F. (1971). *Hegel's Philosophy of Mind*. Käänt. William Wallace. Oxford: Oxford University Press. Alkuteos: *Philosophie des Geistes*. Teoksessa *Enzyklopädie der philosophischen Wissenschaften im Grundrisse*, §§377–577, 1830.
- Hegel, G. W. F. (1977). *Phenomenology of Spirit*. Käänt. A. V. Miller. Oxford: Oxford University Press. Alkuteos: *Phänomenologie des Geistes*, 1807. (=PS)
- Hegel, G. W. F. (1980). *Phänomenologie des Geistes*. Gesammelte Werke, Band 9 (toim. Wolfgang Bonsiepen ja Reinhard Heede). Hampuri: Felix Meiner Verlag. Alkuteos *Phänomenologie des Geistes*, 1807. (=GW9)
- Hegel, G. W. F. (1992). *Enzyklopädie der Philosophischen Wissenschaften im Grundrisse* (toim. Wolfgang Bonsiepen ja Hans-Christian Lucas). Gesammelte Werke, band 20. Hampuri: Felix Meiner. Alkuteos 1830. (=GW20)
- Ikäheimo, Heikki (2022). *Recognition and the Human Life-Form. Beyond Identity and Difference*. New York: Routledge.
- Jantunen, Salla (2023). Riikka Purra kommentoi yleisesti vanhoja verkkokirjoituksiaan: Ei aio pahoitella aikaisempia kirjoituksiaan tai tekemisiään. Yle 10.7.2023. yle.fi/a/74-20040426
- Johnston, Adrian (2018). *A New German Idealism: Hegel, Žižek, and Dialectical Materialism*. New York: Columbia University Press.
- Kivelä, Ari (2022). "Naturalisoitu Hegel ja nuoren Marxin filosofinen antropologia", *Ajatus* 78, 53–86.
- Lumsden, Simon (2008). "The Rise of the Non-Metaphysical Hegel", *Philosophy Compass* 3, 51–65. doi.org/10.1111/j.1747-9991.2007.00115.x
- Moore, Sam ja Alex Roberts (toim.) (2022). *The Rise of Ecofascism. Climate Change and the Far Right*. Cambridge: Polity.
- Pinkard, Terry (1996). *Hegel's Phenomenology. The Sociality of Reason*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pinkard, Terry (2012). *Hegel's Naturalism. Mind, Nature, and the Final Ends of Life*. New York: Oxford University Press.
- Pippin, Robert B. (1989). *Hegel's Idealism. The Satisfaction of Self-Consciousness*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Redding, Paul (2020). "Georg Wilhelm Friedrich Hegel". Teoksessa Edward N. Zalta (toim.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. plato.stanford.edu/archives/win2020/entries/hegel/
- Roman-Lagerspetz, Sari (2020). "Vapaus, totuus ja tunnustus Hegelin filosofiassa". Teoksessa Onni Hirvonen (toim.), *Tunnustuksen filosofia ja politiikka. Hegelistä nykypäivään*. Helsinki: SKS, 60–77.
- Syrén, Jaakko (2024). "Kristinuskon kritiikki Hengen fenomenologiassa". Teoksessa Jaakko Syrén ja Sakari Säynäjoki (toim.), *Hegel: henki & luonto*. SoPhi. 156. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 114–133. urn.fi/URN:ISBN:978-952-86-0119-7
- Taylor, Charles (1975). *Hegel*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vasantola, Satu (2023). Rotia, Kotimaa! Perussuomalaiset ajavat Riikka Purran johdolla tiukkaa rotipolitiikkaa. Kouluihin kuria, rikkollisille kovempia rangaistuksia, maahanmuuttoon ankarammat rajat. Millainen ihminen näiden toiveiden takana on? *Helsingin Sanomat* 16.4.2023. www.hs.fi/sunnuntai/art-2000009481266.html
- Žižek, Slavoj (2015). *Absolute Recoil, Towards a New Foundation of Dialectical Materialism*. Lontoo: Verso.
- Žižek, Slavoj (2016). *Disparities*. Lontoo: Bloomsbury.

